

ІСТОРІЯ І КУЛЬТУРА КРІЗЬ ПРИЗМУ БІОГРАФІКИ

УДК 929(477) Кравченко"1920/1931"

<https://doi.org/10.15407/ub.18.257>

*Сергій Миколайович МІЩУК,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3615-7512>*

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ВОЛИНІ В НАУКОВИХ СТУДІЯХ ВАСИЛЯ КРАВЧЕНКА (1920–1931 рр.)

Висвітлено внесок відомого українського етнографа, фольклориста, музеєзнавця, народознавця та громадського діяча Василя Григоровича Кравченка (1862–1945) в дослідження національних меншин Волині — поляків, німців, євреїв та чехів. Окреслено власне бачення ученим методики проведення наукових досліджень, запису фольклорного матеріалу, функцій та завдань дослідників. Доведено важливе значення співпраці В. Кравченка з Всеукраїнською академією наук під час його активної участі в академічних дослідницьких програмах. Наголошено, що неординарна постать ученого за-слуговує на всебічне висвітлення та запропоновано перспективи ретельного дослідження участі В. Кравченка в українознавчих студіях і науковому житті.

Ключові слова: Василь Кравченко, Всеукраїнська академія наук, наукова діяльність, етнографічні дослідження, Волинь, національні меншини.

Зростання суспільного інтересу в ХХІ ст. до історико-біографічних студій як органічного складника соціогуманітаристики стало прикметною ознакою наукового дискурсу і відображенням духовних та інтелектуальних процесів, що відбуваються в науковому середовищі України. Упродовж усього періоду існування незалежної України активно вивчається життєвий шлях та наукова й організаційно-громадська діяльність українських учених. Всебічне виявлення і вивчення їхніх біографій і наукової спадщини набуває надзвичайної актуальності та сприяє створенню найбільш повного сучасного інформаційного ресурсу, його збереження й популяризації в суспільстві.

У цьому сенсі набуває актуальності вивчення внеску В. Г. Кравченка в українознавство та українське наукове життя. Етнограф, фольклорист, народознавець, культурно-просвітницький діяч Василь Григорович Кравченко (1862–1945) відомий широкому науковому загалу України. Непересічна постать ученого, його біографія, наукова діяльність і творча спадщина не залишилися поза увагою українських дослідників [2; 5; 6; 7; 8], однак вони ще недостатньо висвітлені й потребують подальшого вивчення.

Матеріали про постать В. Г. Кравченка увійшли до низки енциклопедичних та біобібліографічних видань, а саме: «Радянська енциклопедія історії України» (Київ, 1970. Т. 2. С. 493), «Енциклопедія історії України» (Київ, 2008. Т. 5. С. 270–271), «Енциклопедія сучасної України» (Київ, 2014. Т. 15. С. 129–130), «Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р.) : матеріали до біобібліографічного словника» (авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; відп. ред. Л.А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ : НБУВ, 2017. С. 230–231) та ін.

Біографічна довідка. Кравченко Василь Григорович (1862–1945) народився в м. Бердянську в сім'ї робітника. Закінчив із золотою медаллю вчительський інститут (Феодосія, 1880). Після закінчення юнкерської школи в Одесі (1882) був направлений до Рильського полку (Острог Волинської губ., 1882–1891). Працював наглядачем прикордонної охорони на австрійському кордоні (1892–1898), старшим помічником наглядача 1-го округу Волинського губернського акцизного управління (Житомир, з 1898). У цей час розпочав активну збирацьку роботу, робив записи про побут, звичаї, вірування та фольклор волинян та активно веде листування з Б. Грінченком.[4] За його порадою збирає та публікує свої розвідки в «Етнографічних матеріалах» (Чернігів, 1895–1899). У 1900 р. через службові потреби переїхав до Житомира та одразу долучився до місцевого суспільно-політичного і наукового життя. Зокрема, взяв участь в організації Товариства дослідників Волині та деякий час очолював його етнографічну секцію. Також долучився до створення Музею Товариства дослідників Волині і тривалий час завідував етнографічним відділом музею та керував аспірантурою відділу. Етнографічна діяльність В. Кравченка була високо оцінена — у 1912 р. вченому присвоїли звання професора етнографії. Разом із В. Новицьким, О. Петровським та В. Квіткою був одним з організаторів філії «Просвіти» в Житомирі. Після Лютневої революції 1917 р. брав активну участь у політичному житті міста. 1918 р. зазнав переслідувань гетьманської влади та німецької військової адміністрації, згодом — окупаційних польських військ. Відійшовши від політичного життя, В. Кравченко зосереджується на збереженні музейних цінностей.

З утвердженням у Житомирі радянської влади та проголошенням в УСРР курсу на «українізацію» В. Кравченко поновив свою наукову та музейну діяльність. Працюючи завідувачем етнографічного відділу Волинського науково-дослідного музею (нині Житомирський краєзнавчий музей), він розробив і реалізував широку програму етнографічних досліджень Волині, вивчав матеріальну й духовну культуру корінного місцевого населення та численних груп національних меншин. Залучав до цієї роботи вчителів, учнів, студентів та місцевих

ентузістів. В. Кравченко був засновником численних етнографічних гуртків та музейних осередків у краї. У цей час він викладав на Житомирських вищих педагогічних курсах та в Житомирському педагогічному технікумі. Перебуваючи на Волині, В. Кравченко брав активну участь у дослідницьких програмах ВУАН: тісно співпрацював із Комісією для вивчення звичаєвого права України, Кабінетом примітивної культури та народної творчості, Комісією історичної писемності та Кабінетом національних меншостей, був засновником Житомирського Бюро Комісії біографічного словника.

Упродовж 1921–1924 рр. В. Кравченко завідував бібліотекою Волинського Інституту народної освіти. У цей період він самовіддано рятує масиви книжок із ліквідованих приватних бібліотек та впорядковує їх у книгозбірні Інституту.

У 1920-х рр. В. Кравченко приділяє основну увагу етнографічним дослідженням та музейній роботі. Учений вважає, що дослідження етнокультури й формування музейної експозиції має бути одним нерозривним процесом [1, с. 84–98]. Зростання етнографічних музейних збірок В. Кравченко пов'язує безпосередньо із планомірним вивченням етнокультури Волині та розгортанням мережі краєзнавчих музеїв і товариств. Мережу сільських і шкільних музеїв учений розглядав як важливі освітні та виховні центри.

Період плідної наукової роботи вченого закінчується наприкінці 1920-х років, із початком розгортання масових репресій радянської влади проти української інтелігенції. В. Кравченко зазнав арешту та переслідувань у місцевій пресі і на роботі. Тому, за пропозицією Д. Яворницького, у 1931 р. переїхав на роботу до Дніпропетровська, де очолив етнографічний відділ музею (нині Дніпропетровський історичний музей імені Д. Яворницького). Однак і в Дніпропетровську зазнав переслідувань та разом з Д. Яворницьким був звільнений із роботи. Щоб уберегтися від подальших переслідувань, переїздить до сина Михайла в Ростов-на-Дону. Тут він брав активну участь у суспільному житті міста. Відрадою вченому було опрацювання раніше зібраних етнографічних матеріалів та підготовка їх до друку. Арешт сина, матеріальна скрута, неможливість влаштуватися за фахом на роботу — усе це підірвало його здоров'я. У 1945 р. В. Кравченко пішов із життя, заповівши свій архів Академії наук УРСР.

На сучасному етапі розвитку гуманітарних знань помітно зростає роль соціогуманітаристики як невід'ємної частини наукової системи. Сучасне суспільство визнає різні етнічні групи, а це означає, що воно потребує конструювання власного минулого. Національні, регіональні, релігійні та локальні культурні ідентичності нині описуються як більш-менш стабільні спільноти і розглядаються як сутності, що залежать від подій, змін і конфліктів, пов'язаних із глобалізацією, міграцією та іншими політико-економічними, культурними і релігійними процесами. Сьогодні зростає суспільний інтерес до минулого в цілому та мешканців національних одиниць зокрема, а також і до історико-біографічних студій.

Подальший гармонійний розвиток України зокрема залежить і від виваженої національної політики, яка має забезпечити, нарівні з розвитком титульної нації, розвиток етнічних меншин. Як суверенна, правова і демократична держава, Україна може відбутися лише за умови

гармонізації та гуманізації міжнаціональних відносин, забезпечення дедалі повнішого задоволення національно-культурних та інших потреб усіх етносів, що проживають на її території. На початку 90-х років ХХ ст. в Україні активізувалися національні рухи, почали відроджуватися товариства етнічних меншин, у тому числі й польські, німецькі, єврейські та чеські. В умовах розвитку сучасної України виняткового значення набуває дослідження історії національних меншин, відродження та збереження багатовікових культурних традицій численних народів, що тут проживають.

Наукове дослідження економічних, культурно-освітніх, соціально-побутових, мовних та інших сторін життя національних меншин України в 1920-х — на початку 1930-х рр. здійснювали різноманітні наукові установи та багато вчених. Етнографічна комісія ВУАН більше десяти років проводила численні експедиції та організувала етнографічні осередки в різних регіонах України.

Із 1929 р. при Етнографічній комісії ВУАН з ініціативи академіка А. Лободи почав працювати Кабінет національних меншини на чолі з Є. Рихліком, завданням якого було здійснювати етнографічні описи культури та побуту етнічних груп у взаємовпливах з українською культурою. Завданням Кабінету було також забезпечення ідеологічного впливу на їх «класове виховання» і підвищення «політичної свідомості». Співробітники Кабінету здійснювали експедиції для дослідження етнокультурних особливостей багатьох національних меншини України. Протягом 1920-х рр. за дорученням Етнографічної комісії співробітники Кабінету одними з перших досліджували чеські меншини, переважно на Волині.

Волинь посідала важливе місце в науковій й організаційно-громадській діяльності Василя Кравченка. Важливим аспектом наукових студій ученого під час проживання в Житомирі стало дослідження життя та побуту національних меншин Волині — поляків, німців, євреїв та чехів. Просвітницька і педагогічна діяльність В. Кравченка в 1920–1931 рр. поєднувалася з науково-дослідною працею на посаді завідувача етнографічного відділу Волинського науково-дослідного музею. Він розробив і реалізував широку програму етнографічних досліджень краю, вивчав матеріальну і духовну культуру населення, а також численних груп національних меншин. Відділ почав проводити експедиції із середи 1922 р. за попередньо розробленими планом і програмами. У своїх працях учений окреслив власне бачення методики проведення наукових досліджень, запису фольклорного матеріалу, функцій та завдань дослідників і чільне місце відводив створенню музею. В. Кравченко вважав, що експозиція етнографічного відділу мала складатися з українського, польського, німецького, єврейського та чеського підвідділів.

В. Кравченко підтримував та обстоював комплексний підхід до проведення досліджень конкретних явищ матеріального та духовного буття народу. Одним з перших В. Кравченко відгукнувся на потребу піднесення краєзнавчого руху. Учений рекомендував поділити краєзнавчі осередки на три секції: 1) природничо-географічну; 2) соціально-економічну; 3) етнографічну (побутову), кожна з яких мала бути діяти за попередньо розробленим чітким планом. Розподіл давав змогу ефективно організувати роботу, якнайширше охопити об'єкт дослідження та сформуванню струнку систему розподілу функціональних обов'язків серед дослідників. Учений розробив низку краєзнавчих запитальників: для обстеження окремих поселень, вивчення економічних укладу життя народу тощо.

Створення чіткого та якісного плану вивчення об'єкту передбачало, за В. Кравченком, якнайширше попереднє опрацювання відповідної до теми дослідження наукової літератури та дотичних матеріалів, обстеження місця майбутніх польових робіт. Такий підхід забезпечував всебічне вивчення обраного об'єкту, давав змогу попереджувати можливі прорахунки і завчасно ефективно розподіляти завдання серед учасників досліджень.

Дослідження об'єктів В. Кравченко здійснював сам та рекомендував проводити його за чіткими і логічними програмами. Учений протягом усієї наукової діяльності розробив близько ста різних за тематикою програм, зокрема щодо занять населення, народних знань, релігійного побуту, народного звичаєвого права тощо. Деякі з розроблених ученим програм були надруковані, як-то «Програма для вивчення гончарства», що була опублікована в журналі «Краєзнавство»¹. В. Кравченко вважав, що якісний план та програма — це половина виконаного завдання, а тому надавав цьому питанню надзвичайно належну увагу. Досвідчений учений залучав до складання планів і програм молодих дослідників та закликав колег наслідувати його приклад. В. Кравченко зазначав, що ідеальних планів і програм не буває. Під час проведення досліджень усі недоліки стають помітними і під час виконання легко виправляються [2, с. 68].

У цей період В. Кравченко організував серію досліджень із залученням своїх учнів поселень, колгоспів, фабрик Волині, Київщини та Полтавщини, зокрема й місць проживання національних меншин. На Житомирщині вивчали низку населених пунктів: у 1924 р. було проведено ряд експедицій у Троянів, протягом 1924–1925 рр. досліджувалося село Баришівка, а у 1927 р. здійснено ґрунтовне вивчення

¹ *Кравченко В.* Програма для вивчення гончарства [Текст] / В. Кравченко // *Краєзнавство*. – 1927. – № 2–3. – С. 21–28.

польського села Дідковичі. Про результати досліджень повідомлялося на засіданні Етнографічної комісії ВУАН.

Як завідувач етнографічного відділу Волинського науково-дослідного музею В. Кравченко підтримував зв'язки з Кабінетом національних меншостей при Етнографічній комісії ВУАН. Учений надсилав дані про результати експедицій та свої наукові роботи. Кабінет національних меншостей надавав посильну матеріальну допомогу для проведення етнографічних досліджень. Етнографічний відділ, очолюваний В. Кравченком, відповідно до розробленого п'ятирічного плану, комплексно і детально обстежував райони компактного проживання національних меншин, зокрема поляків, німців, євреїв та чехів Волині.

Волинь належала до регіонів України, де впродовж тривалого періоду поряд з українським населенням компактно проживали етнічні громади поляків, німців, чехів, євреїв та інші національні меншини.

У процесі районування, який проводила радянська влада, до 1931 р. в Україні нараховувалося 25 національних районів, зокрема на Волині було утворено два національні райони — Мархлевський польський (1925) та Пулинський німецький (1930). Вони були переважно сільськогосподарськими з незначним розвитком промисловості (невеликі підприємства, переважно легкої та кустарної промисловості, що переробляли місцеву сировину та продукцію аграрного сектора) [1, с. 122–124].

Для забезпечення культурного розвитку національних меншин при Наркоматі освіти в 1921 р. була заснована Рада нацменшостей. Саме ця центральна установа була реальною владою, яка працювала на ниві освіти та культури, забезпечуючи національно-культурні потреби населення, право отримувати освіту рідною мовою. Постанова Головнауки від 1928 р. стимулювала музеї України активізувати етнографічні дослідження в цій сфері. Слід зазначити, що організація суспільного життя національних меншин України не завжди диктувалася об'єктивними потребами етнічних груп, мала на меті не так національні, як ідеологічні цілі — прискорити їх перехід на бік радянської влади. Створення національних одиниць, культурно-освітня робота, заходи щодо запровадження національних мов були маневром радянської влади для посилення впливу, стримуванням росту їх національної свідомості, а не турботою про задоволення культурно-освітніх потреб етнічних груп. Сама радянська влада з часом підтвердила штучний характер цих процесів, прийнявши рішення про їх ліквідацію як таких, що себе не виправдали.

Але реалізація в Україні в цей період політики коренізації активізувала розвиток національних меншин та вивчення їх історії, побуту і традицій. В. Кравченко звертав увагу на те, що окрім дослідження

побуту українців, варто всебічно досліджувати традиційну культуру всіх народів України. Варто зазначити, що активна науково-дослідна робота В. Кравченка у сфері дослідження побуту, звичаїв і вірувань представників національних меншин Волині відповідала державній політиці коренізації.

Практичному вивченню життя національних меншин Волині передувала серйозна підготовча робота етнографічного відділу музею. Зокрема, В. Кравченко розробив докладну програму дослідження місцевого населення. Відповідно до представленого ним п'ятирічного плану, було здійснено вивчення культури та побуту польського, чеського, німецького, єврейського населення Волині через дослідження гутних промислів, тваринницької та торфорозробної галузей, процесу виробництва фаянсу та порцеляни. З метою комплексного стаціонарного дослідження побуту всіх національних меншин Волині було встановлено ділові контакти з інспектурами німецьких та єврейських шкіл. Етнографічний відділ Волинського музею здійснив обстеження побуту в сільськогосподарських колективах, де компактно проживали представники української, польської, єврейської та німецької національних меншин. У результаті вивчення різних об'єктів створювалася велика кількість описів, фото, креслень, малюнків, карт та збиралися зразки матеріальної культури. Під час етнографічних експедицій В. Кравченко на практиці закріплював у вихованців ті знання, що перед тим давав їм теоретично. Така практика була й найкращою пропагандою краєзнавства та етнографічного вивчення рідного краю.

Етнографічний відділ музею підтримував тісні зв'язки з численними краєзнавчими гуртками Волині. У 1926 р. В. Кравченко відгукнувся на прохання краєзнавців німецької меншини м. Звягеля (нині м. Новоград-Волинський Житомирської обл.) щодо проведення досліджень та створення музею. Краєзнавчий осередок, що діяв у місцевій німецькій семирічній трудшколі, мав на меті дослідження історії виникнення німецьких поселень на Волині та розвитку соціально-економічних відносин. Ініціативу німецьких педагогів підтримав колектив відділу: велося листування, індивідуальна методична робота, відбулося кілька відряджень В. Кравченка до німецьких вчителів. Щоб здійснити це дослідження, було прийнято рішення використати курси перепідготовки учителів та педагогів німецьких шкіл.

Улітку 1926 р. В. Кравченко розробив план і програму проведення етнографічної експедиції до однієї з найдавніших німецьких колоній на Волині — Анети Ярунського району, розташованої недалеко від Звягеля. План дослідження, затверджений на нараді 13 серпня 1926 р., передбачав збір даних про природу місцевості, відомості про соціально-економічні та культурно-історичні процеси в колонії Анета. Од-

ночасно проходив збір предметів для музейної експозиції. Слід зазначити, що різноманітні відомості про колонію Анету були відображені в публікаціях 1920-х рр., наприклад, матеріал про її історію та працю колоністів уміщено в статті В. Зайченка у виданні «Знання»².

У серпні 1926 р. під керівництвом В. Кравченка та за участю близько 40 учителів німецьких шкіл було обстежено колонію Анету. Зафіксований у процесі експедиційного обстеження великий краєзнавчий та історико-етнографічний матеріал був опрацьований та викладений у рукопису «Німецька колонія Анета Ярунського району на Волині» [3], виконаному українською та німецькою мовами. (Аналогічні матеріали дослідження нині зберігаються у відділі рукописних фондів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, Ф. І-4/347.)

У вступній частині рукопису йдеться про мету та завдання дослідження, подається «Пояснювальна записка керівника» та розроблена В. Кравченком докладна «Програма для обслідування німецьких селищ у межах України», що передбачала дослідження природи, землекористування, особливості рільництва, комунікацію і торгівлю, традиційне житло, харчування та одяг, духовну культуру переселенців, відомості історико-краєзнавчого характеру тощо.

Матеріали дослідження, написані вчителями — учасниками експедиції, відповідно до передбаченої програми, є нині унікальними і цінними для вивчення етнографії волинських німців. Вони містять цікаву інформацію про колоністів: традиційні господарські заняття та громадський побут, народні вірування та уявлення, народну медицину тощо. Подано історію колонії від її виникнення (1842) і до початку 1930-х років, а також деякі етнографічні відомості (характеристика селянських господарств, розподіл земельних угідь). Зібраний матеріал підкріплений кресленнями, замальовками і фотознімками³.

Результати експедиції були обговорені на конференції наприкінці серпня 1926 р. та здані до Волинського науково-дослідного музею. Згодом вони були опрацьовані та систематизовані В. Кравченком. Дослідження високо оцінила Комісія Національних меншин ВУАН.

1929 року за керівництва В. Кравченка відділ розпочав комплексні етнографічні дослідження Мархлевського польського району з метою створення підвідділу «польського побуту» та німецьких колоній Пулинського, Ярунського, Новоград-Волинського, Черняхівського та Володарського районів для створення Німецького підвідділу при Етнографічному відділі Волинського науково-дослідного музею.

² Зайченко В. Анета (Німецька колонія на переломі) [Текст] / В. Зайченко // Знання. – 1927. – № 17. – С. 19–20.

³ Кравченко В. Зібрання творів [Текст] / Василь Кравченко. – Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2007. – Т. 1. Етнографічна спадщина Василя Кравченка. – С. 19–20.

У 1929–1931 рр. у практиці етнографічного відділу поширюються монографічні дослідження промислових підприємств і колективних господарств Волині. Об'єктами монографічних обстежень були польські Мархлевський порцеляновий завод (1929–1930 рр.), Биківський і Мар'янівський гутні промисли (1931 р.), фаянсовий завод у Кам'яному Броді; Старобудівський німецький колгосп (1929 р.); Пулинський український колгосп ім. 12-річчя Жовтня (1930 р.); Житомирська єврейська артіль «Друкар-колективіст» (1929–1931 рр.); Сингурський український колгосп (1930–1931 рр.); єврейський колгосп у м. Пуліні (1931 р.); чеський при с. Крошня та польський при с. Дзикунках (1931 р.). Під час цих обстежень було зібрано детальну інформацію про об'єкти досліджень, що була оформлена у вигляді цілісних зшитків-книг.

В. Кравченко зі співробітниками етнографічного відділу музею за допомогою шкіл та гуртків у 1920-х рр. зібрав велику кількість етнографічного та фольклорного матеріалу єврейського населення Волині: обряди, вірування, забобони, традиції, побут, пісні й оповідання.

У колі інтересів В. Кравченка перебувала й історія колонізації волинських земель вихідцями з Чехії, яку він студіював за спеціальною програмою.

Зібрані під час експедицій В. Кравченком та іншими дослідниками матеріали були основою окремих історико-етнографічних студій та експозиційного музейного комплексу «Нацмешини Волині».

Слід зазначити, що спільне життя на волинській землі українського та інших етносів був позитивним у багатьох аспектах, відбувався процес взаємовпливу і культурного взаємозбагачення. Між національними меншинами та місцевим населенням Волині існували тісні економічні, громадські, релігійні та культурні контакти, що відповідали їхнім потребам. Національні меншини, знайшовши тут свою другу батьківщину, органічно влилися в господарські і суспільні умови Волині, спільно з українським етносом сприяли розвитку економіки та культури краю.

Наприкінці 1920-х рр. закінчується період плідної наукової діяльності В. Кравченка — в Україні починається розгортання масових репресій радянської влади проти української інтелігенції, яка опікувалася проблемами збереження національної історико-культурної спадщини. Проти останньої були сфабриковані численні судові процеси. Одним з перших зазнав арешту В. Кравченко: його було арештовано у сфабрикованій так званій справі СВУ у зв'язку з листом до С. Єфремова. Через відсутність доказів антирадянської діяльності вченого звільняють з-під арешту та відновлюють на роботі в музеї. Але переслідування продовжувалися, і В. Кравченко прийняв пропо-

зицію Д. Яворницького та 1931 р. переїхав на роботу в музей до Дніпропетровська.

З іменем Василя Григоровича Кравченка пов'язаний значний етап поступу української науки та розвитку вітчизняної етнології, фольклористики, музейної справи та історичного краєзнавства. Науковий та організаційно-дослідницький доробок ученого 1920-х — початку 30-х рр. дає всі підстави говорити про неординарність його особистості та засвідчує визначну роль в організації народознавчих студій не лише в регіональному, а й у загальноукраїнському аспекті. Своєю багаторічною багатогранною науковою діяльністю він разом з іншими науковцями закладав фундамент сучасної української науки та культури. Велика наукова спадщина ученого зберігає свою цінність і нині та потребує подальших досліджень.

1. *Гуцало Л. В.* Національно-територіальне районування в УСРР (20–30-ті роки ХХ ст.) [Текст] : монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 228 с.
2. *Дмитрук Н.* 45 років етнографічної діяльності В. Г. Кравченка [Текст] / Н. Дмитрук // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 3. – С. 61–71.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. І. – Спр. 11 599.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. III. – Спр. 40934–40954.
5. *Лобода Т. М.* Василь Кравченко. Громадська, наукова та просвітницька діяльність [Текст] / Т. М. Лобода ; ІПЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2008. – 238 с.
6. *Рябчикова Ф.* Культурно-освітня та популяризаторська діяльність етнографічного відділу Волинського науково-дослідного музею (1920–1931 рр.) [Текст] / Ф. Рябчикова // Краєзнавство. – 2011. – № 2. – С. 208–215.
7. *Рябчикова Ф.* Організація краєзнавчих досліджень у науковому доробку Василя Кравченка (1920–1931 рр.) [Текст] / Ф. Рябчикова // Краєзнавство. – 2012. – № 2. – С. 87–94.
8. *Скрипник Г.* Етнографічна діяльність Василя Кравченка [Текст] / Ганна Скрипник // Народна творчість та етнографія. – 2002. – № 5–6. – С. 20–30.

REFERENCES

1. Hutsalo, L. V. (2009). *Natsionalno-terytorialne raionuvannia v USRR (20-30-ti roky 20 st.)* [Making the national-territorial in UkrSSR (20-30th years of the 20 century)]. Zhytomyr, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Dmytruk, N. (1990). 45 rokiv etnografichnoi diialnosti V. H. Kravchenka [45 years of ethnographic activity of V. H. Kravchenko]. In *Narodna Tvorchist ta Ethnographia*, 3, 61-71. [In Ukrainian].
3. Fond I, Inventory 11599. Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Fond III, Inventories 40934-40954. Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

5. Loboda, T. M. (2008). *Vasyl Kravchenko. Hromadska, naukova ta prosvitnytska diialnist* [Vasyl Kravchenko. Public, scientific and educational activities]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Ryabchykova, F. (2011). Kulturno-osvitnia ta populiaryzatorska diialnist etnografichnoho viddilu Volynskoho naukovo-doslidnoho muzeiu (1920-1931 rr.) [Cultural, educational and popularizing activity of ethnographic departments Volhyn Research Museum (1920-1931)]. In *Kraieznavstvo*, 2, 208-215. [In Ukrainian].
7. Ryabchykova, F. (2012). Orhanizatsiia kraieznavchykh doslidzhen u naukovomu dorobku Vasylia Kravchenka (1920-1931 rr.) [Organization of local history researches of the scientific heritage of Vasyl Kravchenko (1920-1931)]. In *Kraieznavstvo*, 2, 87-94. [In Ukrainian].
8. Skrypnyk, H. (2002). Etnografichna diialnist Vasylia Kravchenka [Ethnographic activity of Vasyl Kravchenko]. In *Narodna Tvorchist ta Etnographia*, 5-6, 20-30. [In Ukrainian].

Стаття надійшла 13 листопада 2019 р.

MISHCHUK Serhii, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Associate of the Institute of Biographical Research of VNLU (Kyiv, Ukraine).

Volyn national minorities in Vasyl Kravchenko's scientific studies (1920-1931).

The article explores the person of Ukrainian ethnographer, folklorist, museum curator, historian and public figure Vasyl Kravchenko (1862-1945) in the study of the Volyn national minorities, such as Poles, Germans, Jews and Czechs. The article contains the biographical reference, which reflects the major events in the life of the scientist. Volyn was the main scientific theme in the scientific and social activities of Vasyl Kravchenko. Educational and pedagogical activities Kravchenko combined with research practice in the 1920s - early 1930s. He developed and used a broad program of ethnographic researches, exploring spirituality and culture of the population and the national minorities' groups. The scientist's own vision of the methods of conducting scientific researches, recording of folklore material, functions and tasks of the researchers is outlined. A prominent place is devoted to the creation of the museum: the network of rural and school museums was considered by the scientist as important educational and educational centers. Kravchenko supported and advocated a comprehensive approach to the study of the specific phenomena of the material and spiritual existence of the people. He was one of the first who responded to the need to raise the local lore. Vasyl Kravchenko paid a lot of attention to the preparing of the clear and high-quality studying plan for the object, which included the maximal preliminary elaboration of the relevant field of the scientific literature and relevant materials, the examination of the ground of the future themes. The scientist noted that this approach provided a comprehensive study of the selected object, prevented possible miscalculations and in advance, effectively distribute the tasks among the researchers, including with the involvement of their students. The importance of Kravchenko's cooperation with the All-Ukrainian Academy of Sciences with his active participation in academic research programs was emphasized. The scientist actively cooperated with the Commission for the Study of Common Law of Ukraine, the Cabinet of Primitive Culture and Folk Art, the Commission of Historical Literacy and the Cabinet of National Minorities, and was the founder of the Zhytomyr Bureau of the Commission of the Biographical Dictionary. It emphasized that the extraordinary figure of the scientist deserves the

comprehensive coverage and the thorough study of Kravchenko's participation in Ukrainian studies and scientific life is proposed.

Key words: Vasyl Kravchenko, All-Ukrainian Academy of Sciences, scientific activity, ethnographic studies, Volyn, national minorities.

МИЩУК Сергей Николаевич, доктор исторических наук, профессор, ведущий научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ (Киев, Украина).

Национальные меньшинства Волыни в научных студиях Василия Кравченко (1920-1931 гг.).

Освещен вклад известного украинского этнографа, фольклориста, музеоведа, народоведа и общественного деятеля Василия Григорьевича Кравченко (1862–1945) в исследование национальных меньшинств Волыни — поляков, немцев, евреев и чехов. Статья содержит биографическую справку, в которой отражены основные события жизни ученого. Волынь занимала важное место в научной и организационно-общественной деятельности Василия Кравченко. Просветительскую и педагогическую деятельность В. Кравченко совмещал с научно-исследовательской работой в 1920-х — начале 1930-х гг. Он разработал и реализовал широкую программу этнографических исследований края, изучал материальную и духовную культуру населения и многочисленных групп национальных меньшинств. Определено видение ученым методики проведения научных исследований записи фольклорного материала, функций и задач исследователей. Ведущее место он отводил созданию музея: сеть сельских и школьных музеев ученый рассматривал как важные образовательные и воспитательные центры. В. Кравченко поддерживал и отстаивал комплексный подход к проведению исследований конкретных явлений материального и духовного бытия народа. Одним из первых В. Кравченко откликнулся на потребность подъема краеведческого движения. Василий Кравченко уделял большое внимание составлению четкого и качественного плана изучения объекта, которое предусматривало широкую предварительную проработку соответствующей теме исследования научной литературы и материалов, обследование места будущих полевых работ. Ученый отмечал, что такой подход обеспечивал всестороннее изучение объекта, позволял предупреждать возможные просчеты и заблаговременно эффективно распределять задачи среди участников исследований, в том числе с привлечением своих учеников. Подчеркнуто важное значение сотрудничества В. Кравченко с Всеукраинской академией наук, в том числе его активного участия в академических исследовательских программах. Ученый активно сотрудничал с Комиссией для выучивания обычного права Украины, Кабинетом примитивной культуры и народного творчества, Комиссией исторической письменности и Кабинетом национальных меньшинств, был основателем Житомирского Бюро Комиссии биографического словаря. Отмечено, что неординарная фигура ученого заслуживает всестороннего освещения, и предложено тщательное исследование дальнейшего участия В. Кравченко в краеведческих исследованиях и научной жизни.

Ключевые слова: Василий Кравченко, Всеукраинская академия наук, научная деятельность, этнографические исследования, Волынь, национальные меньшинства.